

УДК 348: 32.019.51

І.В. Самойлюкевич,
кандидат педагогічних наук, доцент
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

СТРУКТУРА ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

У статті проаналізовано складові інформаційної компетенції вчителя іноземної мови та виділено специфіку видів педагогічної діяльності в умовах інформатизації. Зокрема, окреслено деякі шляхи інтеграції ІКТ до професійної підготовки фахівців у сфері мовної педагогічної освіти, а також проілюстровано прикладами принципи відбору змісту навчання студентів.

Перехід сучасного суспільства до постіндустріального етапу розвитку трансформує його в інформаційне, метою якого є обмін інформацією та мудрістю поколінь для забезпечення розвитку як окремої особистості, так і людської спільноти в цілому. За таких умов людина, що оволоділа принципами управління комп'ютерною технікою, перетворюється на універсального фахівця, здатного працювати в різних галузях суспільного життя і забезпечувати ефективні результати у професійній діяльності. Тому одним із основних завдань, що стоять перед системою освіти, є формування основ інформаційної компетенції майбутнього фахівця, що визнається провідним фактором освітньої політики інформаційного суспільства [1: 8].

Серед учених, які досліджують питання фахової підготовки вчителя, переважає розуміння, що інформаційна компетенція вчителя є однією з найголовніших складових його професійної компетентності (О.М. Шиян, Н.В. Гез, В.П. Лозова та ін.). На думку Л.І. Морської, структуроутворюючими компонентами інформаційної компетенції вчителя іноземної мови вважаються такі:

- 1) *технологічний*, тобто вміння використовувати засоби сучасних інформаційних технологій;
- 2) *експертний*, а саме вміння критично оцінювати інтелектуальний і соціальний потенціал інформаційних технологій;
- 3) *організаційно-методичний*, до якого відносяться вміння, пов'язані з упровадженням інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в навчальний процес на різних етапах проведення уроку в рамках визначених моделей навчання;
- 4) *проектувальний*, тобто знання й уміння з розробки педагогічних програмних засобів;
- 5) *пошуково-дослідницький*, який передбачає уміння знаходити, відбирати, організувати, подавати інформацію;
- 6) *інноваційний*, який розуміється як уміння постійно пристосовуватися до інновацій у сфері ІКТ, оцінювати їх та використовувати [1: 34-35].

З іншого боку, інформаційна компетенція вчителя іноземних мов повинна бути не ізольованим елементом, а базовим для інтегрованої підготовки до використання ІКТ у педагогічній діяльності зазначеної категорії педагогів.

Метою статті є аналіз структури педагогічної діяльності сучасного вчителя іноземних мов та окреслення деяких шляхів інтеграції до неї ІКТ в умовах інформатизації освіти.

Згідно з визначенням Р.О. Іващенко, інтеграція – це зовсім не розчинення одного предмета в іншому, не механічне поєднання знань різних дисциплін, а значно глибше (при збереженні відносної самостійності предметів) їхнє взаємопроникнення та взаємозбагачення, що веде до укрупнення та концентрації знань, розширення їхніх евристичних і пізнавальних можливостей [2: 41]. Широке застосування засобів ІКТ у процесі навчання уможлиблює якісну зміну традиційних способів реалізації педагогічної діяльності вчителя іноземної мови (ІМ).

Педагогічна діяльність є особливим видом соціальної діяльності, спрямованої на передачу від старших поколінь молодшим накопичених людством культури і досвіду, створення умов для їх особистісного розвитку і підготовку до виконання певних соціальних ролей у суспільстві [1: 428].

Розглядаючи зміст поняття "педагогічна діяльність", а також виходячи з проведеного аналізу сучасних тенденцій у сфері мовної педагогічної освіти в Україні та за кордоном, наведемо ті взаємозумовлені фактори, які найбільш впливають на структуру педагогічної діяльності сучасного вчителя ІМ:

1. Перехід соціальної пам'яті на електронні носії, внаслідок чого виникає необхідність реструктуризації змісту освіти та зростання вимог до суб'єкта педагогічної діяльності у зв'язку з їх більшою інноваційністю; відбуваються якісні зміни навчально-пізнавальної діяльності учнів, пов'язані з використанням ІКТ як знаряддя пізнавальної діяльності; суттєво змінюється система "вчитель-учень-сукупний об'єкт педагогічної діяльності" у контексті подальшої демократизації сфери освіти.
2. Розвиток системи неперервної освіти і формування у кожного індивіда здатності до самоосвіти.

3. Використання засобів ІКТ як інструмента педагогічної діяльності, здатного підвищити ефективність організації пізнавальної діяльності учнів [2: 47-48].

У структурі педагогічної діяльності вчителя ІМ в умовах інформаційного суспільства вчені виділяють такі види діяльності: інформаційно-орієнтаційна, моделююча, мобілізаційна, трансляційна, контрольньо-оціночна, аналітична [2: 50].

Інформаційно-орієнтаційна діяльність учителя ІМ передбачає пошук і обробку інформації, необхідної для реалізації цілей педагогічної діяльності. Ця інформація не є однорідною і містить у тому числі орієнтовну інформацію, яка надходить зовні. Фактичним результатом інформаційно-орієнтаційної діяльності вважають когнітивну концептуальну модель наступних дій педагога, яка вибудовується на основі прогнозів щодо тенденцій у розвитку учнів, власно педагогічного процесу [2: 56].

В умовах переходу соціальної пам'яті на електронні носії відбувається суттєва трансформація інформаційно-орієнтаційної діяльності вчителя ІМ, яка насамперед пов'язана з необхідністю оволодіння кожним педагогом новими алгоритмами пізнавальної діяльності. Володіння текстовим редактором, знання принципів функціонування систем управління базами даних, навички роботи в комп'ютерних мережах стають невід'ємними компонентом функціональної грамотності педагога. Наприклад, тільки вирішення завдань інформаційно-методичного забезпечення і управління навчальним процесом на базі ІКТ вимагає від учителя ІМ вмінь користування такими розміщеними на електронних носіях методичними матеріалами, як: а) набори комунікативних завдань, проблемних ситуацій, сценаріїв ділових ігор, тестів; б) методичні рекомендації щодо організації навчального процесу з використанням навчально-методичної літератури, програмних педагогічних засобів навчання; методичні розробки з окремих тем навчальних курсів, у тому числі проблемно-тематичні конспекти, інформаційно-довідкові матеріали з навчального предмету "Іноземна мова"; г) банк імітаційних моделей, текстів для аудіювання та читання; д) нормативно-методичні та законотворчі документи системи освіти; е) анотовані каталоги науково-педагогічної, художньої, науково-популярної та публіцистичної літератури.

Моделююча (проектувальна) діяльність учителя ІМ може розглядатися як побудова інформаційних моделей навчального процесу, алгоритмів педагогічної діяльності. Планування навчального процесу передбачає окреслення кола завдань кожного етапу педагогічної діяльності, а відбір змісту, форм, методів і засобів педагогічного процесу для окремого уроку, системи занять, навчального курсу; проектування індивідуальної роботи з учнями, розробку системи прийомів стимулювання активності учнів. При такому підході у процесі навчання з широким використанням ІКТ головним чином завданням стає оптимальний розподіл різних функцій засобів навчання, виходячи з педагогічної доцільності їх застосування.

Мобілізаційна діяльність учителя ІМ визначається як формування пізнавальної активності учнів; встановлення відносин комунікативного партнерства між всіма учасниками педагогічного процесу; створення необхідного клімату; забезпечення задоволення учнів від навчально-пізнавальної діяльності. Використання потенціалу ІКТ для подання та опрацювання навчальної інформації уможливило врахування індивідуальних особливостей учнів, збільшення часу, який учитель може використовувати для здійснення безпосереднього або опосередкованого комп'ютером спілкування з дітьми під час уроку, оволодіння учнями новими видами комунікації іноземною мовою у мережі Інтернет (електронні щоденники, подкасти, форуми, чати тощо).

Трансляційна діяльність учителя ІМ охоплює проблематику трансляції соціального досвіду і засвоєння його учнями. Лейтмотивом наукових робіт, в яких розглядалися питання автоматизації трансляційної діяльності вчителя, можуть бути численні висловлювання про вірогідну заміну вчителя комп'ютером у його ролі транслятора інформації. Частково погоджуючись з цією думкою, ми наголошуємо, що прерогативою вчителя залишається відповідь на питання про те, як знайти і для чого. Отже, саме передавання технологій пізнавальної діяльності (у тому числі й з використанням ІКТ), яке принципово неможливо здійснити поза процесом особистого спілкування, залишається провідною функцією вчителя ІМ у ході трансляційної діяльності в умовах інформаційного суспільства. Оптимальний розподіл ретрансляційних функцій між ІКТ і вчителем, на нашу думку, може бути досягнутий шляхом одночасного застосування ІКТ для трансляції фактографічної навчальної інформації з використанням їх інтерактивних можливостей поряд з ретрансляцією вчителем ІМ технологій пізнавальної діяльності у різних видах комунікації.

Контрольно-оціночна діяльність учителя ІМ включає оцінку ефективності процесу трансляції соціального досвіду; вивчення наявних здібностей учнів, рівнів їх психічного розвитку. Незважаючи на те, що проблема контролю у навчанні, на думку низки дослідників, належить до найбільш розроблених у дидактиці, слід констатувати, що в умовах застосування ІКТ вона ще очікує свого вирішення на базі розробки принципово нових алгоритмів контрольньо-оціночної діяльності з широким використанням методів математичної статистики. У контексті викладання ІМ можна

прогнозувати зростання складності контрольно-оціночної діяльності вчителя при організації колективної навчально-пізнавальної та комунікативної діяльності, оскільки виокремлення та адекватна оцінка індивідуального внеску кожного учня в кінцевий результат уявляється досить складним завданням.

Аналітична діяльність ІМ передбачає теоретичний аналіз практичної діяльності з метою її можливого коректування під час наступного педагогічного циклу. Серед головних напрямків аналітичної діяльності виділяють два: аналіз та інтерпретація результатів контрольно-оціночної діяльності вчителя; самоаналіз суб'єкта педагогічної діяльності [4: 69]. Застосування засобів ІКТ у рамках аналітичної діяльності вчителя ІМ поки що обмежується первинною статистичною обробкою результатів контрольно-оціночної діяльності. Прогрес у цій сфері напряму пов'язаний з можливими досягненнями психології та педагогіки.

Проектуючи зміст педагогічної діяльності майбутнього вчителя ІМ щодо вдосконалення та розвитку його інформатизаційної компетенції та набуття досвіду педагогічної діяльності з використанням ІКТ, американські дослідники враховують такі принципи відбору змісту навчання:

- 1) принцип двонаправленості навчального процесу, який передбачає відмову від односпрямованого потоку інформації від викладача до студентів та надання переваги обміну інформацією в академічному середовищі;
- 2) принцип активної участі студентів у навчальному процесі;
- 3) принцип співпраці на різних рівнях (викладач+студент, студент+студент, студент+вчитель тощо).
- 4) принцип інтегрованого міждисциплінарного навчання [5: 231].

Відповідно до згаданих вище принципів, наведемо з зарубіжного досвіду зразки змісту підготовки майбутніх учителів іноземних мов до застосування ІКТ у педагогічній діяльності з використанням таких методів навчання, як опосередкована комп'ютером комунікація і вебфоліо. Вибір таких методів зумовлений нашим переконанням (на основі практичного досвіду) у тому, що значну увагу на етапі розвитку інформаційної компетенції майбутніх учителів іноземних мов потрібно приділяти інтерактивному формуванню професійно-значущих умінь на основі активної взаємодії із засобами ІКТ. Розглянемо детальніше застосування запропонованих методів.

Опосередкована комп'ютером комунікація (computer-mediated communication). Використання опосередкованої комп'ютером комунікації уможливорює реалізацію принципу двонаправленості навчального процесу через позааудиторне професійно-орієнтоване спілкування викладача зі студентами. Для цього застосовуються інтернет-базовані комунікаційні програми (ICQ, Skype та ін.), за допомогою яких одночасно можна здійснювати вербальну комунікацію (у відео/аудіо форматах), обмін електронними документами, повідомленнями, пошук в Інтернеті тощо.

Серед факторів, які впливають на ефективність професійно спрямованого спілкування у формі опосередкованої комп'ютером комунікації між викладачем і студентами, дослідники зазначають такі:

- *студентський фактор*: ініціатива надходить від студентів, які відчують потребу спілкуватися з викладачем поза аудиторією, іноді анонімно, щоб подолати труднощі, які перешкоджають вільному спілкуванню в академічному середовищі (наприклад, нерівність статусу, часові обмеження);
- *шкільний/університетський фактор*: більшість навчальних закладів вбачають свою місію в навчальних досягненнях і дещо недооцінюють роль міжособистісних стосунків між викладачами і студентами. Поряд з цим, студенти використовують ICQ як засіб зворотнього зв'язку з викладачами;
- *викладацький фактор*: здатність/або нездатність викладача застосовувати сучасні інформаційні технології може відповідно сприяти/перешкоджати ефективному спілкуванню між викладачем і студентами. Інформаційна компетентність викладача розглядається студентами як готовність викладача до змін педагогічної трансформації [5: 428].

Вебфоліо. Термін "вебфоліо" вжито С. Ін та С. Трінідад, які у своєму дослідженні трактують цей метод як навчальне середовище онлайн, якому майбутні вчителі, викладачі, керівники шкіл взаємодіють і використовують віртуальні ресурси у процесі вирішення професійних завдань [6: 28-29]. Вебфоліо як метод формування інформаційної компетенції реалізується через пошукову діяльність за таким алгоритмом:

1. Повідомлення студентам інформації про професійно-орієнтовану задачу у формі спеціально розробленого кейс-сценарію і ресурси (у тому числі електронні) для її виконання – аудіо запис, фактична інформація, зразки дитячих робіт, перелік релевантних вебсайтів.
2. Групова робота студентів з метою набуття ними досвіду опитування і обміну інформацією.
3. Проблеми навчання із залученням технологій критичного мислення для визначення і вирішення проблем.

4. Спілкування, яке передбачає встановлення контактів поза аудиторією і використання різноманітних засобів презентації ідей та інформації відповідно до професійних ролей.
5. Узагальнення досвіду у формі електронного документу з наступним розташуванням його на спеціальному вебсайті та можливістю занесення до власних професійних портфоліо.
6. Заповнення онлайн анкети для забезпечення зворотнього зв'язку.

Аналіз структури педагогічної діяльності вчителя ІМ в інформаційному суспільстві дає підстави стверджувати, що в сучасних умовах необхідно здійснити перегляд змісту вищої мовної педагогічної освіти з огляду на ті особливості педагогічної діяльності, які об'єктивно зумовлюються широким застосуванням ІКТ у сфері освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Морська Л.І. Методична система підготовки майбутнього вчителя іноземних мов до використання інформаційних технологій у навчанні учнів. Монографія. – Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2007. – 243 с.
2. Иващенко Р.А. Компьютеризованный урок в образовательном пространстве педагогического колледжа: Дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.01. – Общая педагогика. Краснодар, 2002. – 240 с.
3. Педагогика: Большая современная энциклопедия / Сост. Е.С. Рапацевич. – Мн.: "Соврем. слово", 2005. – 720 с.
4. Добудько А.В. Профессиональная компетентность учителя в информационном обществе: структура, содержание, принципы формирования. Дисс. ... канд. пед. наук, 13.00.01. – Общая педагогика. Самарский государственный педагогический университет. – Самара, 2000. – 163 с.
5. Albirini, A. The Crisis of Educational Technology and the Prospect of Reinventing Education // Educational Technology and Society, 2007. – No. 10 (1). – P. 227-236.
6. Yin, S. and Trinidad, S. Using ICQ to enhance teacher-student relationship // Australasian Journal of Education Technology. 2005, 21 (4). – Pp. 427-444. – Електронний ресурс – Режим доступу: <http://www.ascilite.org.au/ajet/ajet21/shung.html>
7. Sorin, R. Webfolio – Using Electronic Portfolios in Preservice Teacher Education // Australian Journal of Teacher Education. Vol. 30, No. 1 February, 2005. – 36 p. – Електронний ресурс – Режим доступу: <http://www.ajte.education.ecu.edu.au/issues/PDF/ThirtyOne/Sorin>

Матеріал надійшов до редакції 12.09. 2008 р.

Самойлюкевич І.В. Структура педагогической деятельности учителя иностранного языка в информационном обществе.

В статье проанализированы составляющие информационной компетенции учителя иностранного языка и выделена специфика видов педагогической деятельности в условиях информатизации. В частности, очерчены некоторые пути интеграции ИКТ в профессиональную подготовку специалистов в сфере языкового педагогического образования, а также проиллюстрированы примерами принципы отбора содержания обучения студентов.

Samoylyukevych I.V. The Structure of Foreign Language Teachers' Pedagogical Activity in the Information Society.

The article analyses the components of foreign language teachers' information competence. The author specifies the types of pedagogical activity in the information age and suggests some ways of ICT integration into the foreign language teacher preparation curriculum. There are also examples of teaching techniques which emphasize the principles of the contemporary approach to teacher education.